

УДК 342.95

Шустрова Ксенія Володимирівна –

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії України та правознавства,
Криворізький державний педагогічний університет

Kseniia V. Shustrova –

candidate of juridical sciences,
associate professor of the department of history of Ukraine and legal studies,
Kryvyi Rih State Pedagogical University
(54, prosp. Naharina, Kryvyi Rih, 50000, Dnipropetrovsk region, Ukraine)

Шурупова Катерина Володимирівна –

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії і соціальних наук,
ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Kateryna V. Shurupova –

candidate of juridical sciences, associate professor,
associate professor of the department of philosophy and social sciences,
Kryvyi Rih National University
(11, XXII Partyzdu Str., Kryvyi Rih, 50000, Dnipropetrovsk region, Ukraine)

Правове регулювання понять спростування недостовірної інформації та право на відповідь в законодавстві України

Стаття присвячена вивченню основних характеристик спеціальних способів захисту честі, гідності фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи і їх закріплені в законодавстві України. Проаналізовано історія розвитку таких способів захисту честі, гідності та ділової репутації як право на відповідь та спростування недостовірної інформації. Окрема увага приділена розмежуванню категорійного апарату, а саме відмінності права на відповідь, спростування недостовірної інформації та власне тлумачення обставин справи. Підсумовано подальший розвиток спеціальних способів захисту честі, гідності фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи

Ключові слова: *честь, гідність фізичної особи; ділова репутація фізичної і юридичної особи; право на відповідь; спростування недостовірної інформації; власне тлумачення обставин справи.*

Статья посвящена изучению основных характеристик специальных способов защиты чести, достоинства физического лица и деловой репутации физического и юридического лица и их закреплении в законодательстве Украины. Проанализированы история развития таких способов защиты чести, достоинства и деловой репутации как право на ответ и опровержение недостоверной информации. Особое внимание уделено разграничению категориального аппарата, а именно различия права на ответ, опровержение недостоверной информации и собственное толкование обстоятельств дела. Дан прогноз дальнейшего развития специальных способов защиты чести, достоинства физического лица и деловой репутации физического и юридического лица

Ключевые слова: *честь, достоинство физического лица; деловая репутация физического и юридического лица; право на ответ; опровержение недостоверной информации; собственное толкование обстоятельств дела.*

K.V. Shustrova, K.V. Shurupova Legal Regulation of Notions of Unreliable Information Denial and Right to Response in Ukrainian Legislation

The article analyzes general means to protect honor, dignity of individual and business reputation of individual and legal entity, but the authors have paid certain attention to the special means such as the right to response, denial of unreliable information and interpretation of the case. Soviet legal acts have been analyzed. It provided an opportunity to define peculiarities of such means of protection of honor, dignity and business reputation as denial of unreliable information, compensation of property and moral damages, right to response. Practical enshrining of unreliable information denial and/or the right to response in current legislation of Ukraine including legal acts in the area of election regulation which can be referred to special legislation and differs from civil practice has been analyzed. Moreover, papers of civil law scholars have been researched into to distinguish between the categories related to the protection of honor, dignity and business reputation. It has provided an opportunity to differentiate peculiarities inherent to each special mean of protection of honor, dignity and business reputation and to determine common features.

Due to theoretical and practical generalization of understanding of legal terms in the field of protection of honor, dignity and business reputation the main notions have been defined. Particularly, the right to denial is understood as the right to require from mass media which violated the personal non-property right of individuals or honor, dignity and business reputation of legal entities through dissemination of unreliable information to recognize this information untruthful in the form which is equal to the form of dissemination of unreliable information. The right to response means the right to require from mass media to publish own opinion and/or interpretation of disseminated information and circumstances of violation of personal non-property right without recognizing this information to be unreliable. The right to personal interpretation of the case is defined as an individual's or legal entity's explanation or publication of information which was disseminated and referred to them by certain means. These legal terms have significant differences which shall be provided by law particularly it is necessary to unify the terms "denial of unreliable information," "right to response," "right to personal interpretation of the case."

Keywords: *honor, dignity of individual; business reputation of individual and legal entity; right to response; denial of unreliable information, personal interpretation of the case.*

Постановка проблеми. Інформаційний простір, не залежно від часу, коли відбувається його правове регулювання, завжди мав багато аспектів, які потребують дослідження. Одним із питань, яке має бути проаналізовано на сучасному етапі розвитку України як держави, науковцями та практиками – юристами, виступає захист честі, гідності фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи. Це пов'язано з тим, що засоби масової інформації завжди балансували на межі між дотриманням законодавства України в інформаційній сфері та не порушенням встановлених законодавством прав та свобод людини і громадянина. Тому виникають різні конфліктні ситуації, пов'язанні з перекручуванням інформації та її недостовірністю, що гнобить честь, гідність та ділову репутацію. Для запобігання подібних ситуацій законодавець передбачив у ст. 275 Цивільного кодексу України право кожної фізичної особи на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб [1].

Особливе місце серед немайнових прав займає право на повагу до гідності, честі фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи, тому і законодавством передбаченні спеціальні способи їх захисту: спростування недостовірної інформації та/або право на відповідь, заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, відшкодування матеріальної та моральної шкоди.

Але не зважаючи на врегулювання нормативно-правовими актами способів захисту гідності, честі фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи, залишається не вирішеним питання однакового тлумачення юридичних термінів у цій сфері. Іноді ототожнюються такі поняття як спростування недостовірної інформації, право на відповідь, право на власне тлумачення, тому розмежування категорійного апарату актуально для практичного застосування цих термінів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню способів захисту честі, гідності фізичної особи та ділової репутації

фізичної та юридичної в основному присвячені наукові доробки вчених-цивілістів. Це зокрема такі науковці як А.В. Білявський, І.М. Грищенко, О.В. Дзера, О.С. Іоффе, О.В. Кохановська, Д.Д. Луспеник, М.М. Малєїна, К. В. Можаровська, В.М. Підгородинський, Р.О. Стефанчук та інші.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. В сучасному науковому просторі вченими проаналізовані загальні способи захисту честі, гідності фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи, але мало уваги приділено спеціальним способам, зокрема розмежуванням таких понять як право на відповідь та спростування недостовірної інформації, що зумовлює необхідність наукового аналізу.

Метою статті є дослідження правової природи таких способів захисту честі, гідності фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи, як право на відповідь та спростування недостовірної інформації, і за результатами дослідження розроблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення правового регулювання цих термінів.

Виклад основного матеріалу. Якщо звернутись до історичних витоків, то поняття захисту честі, гідності та ділової репутації за радянських часів регулювали Основи Цивільного законодавства Союзу РСР від 8 грудня 1961 року і союзних республік та Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 № 1540-VI.

Цивільний кодекс Української РСР, передбачає, що громадянин або організація вправі вимагати від суду спростування відомостей, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності [2]. Якщо відомості, були поширені через засоби масової інформації (друкованої або аудіовізуальної), вони повинні бути спростовані, у тому ж друкованому виданні, аналогічним способом. Громадянин або організація, відносно яких поширені відомості, що не відповідають дійсності і завдають шкоди їх інтересам, честі, гідності або діловій репутації, вправі поряд із спростуванням таких відомостей вимагати відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди, завданої їх поширенням [2].

Таким чином, у радянський період Цивільним кодексом передбачалось такі способи захисту честі, гідності та ділової репутації як спростування недостовірної інформації, відшкодування майнової і моральної (немайнової) шкоди. Поряд з тим в Основах Цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік, визначалось, що громадянин або організація, відносно яких засобами масової інформації опубліковані відомості, які принижують їх права і законні інтереси, мають право на публікацію своєї відповіді в тих же засобах масової інформації. Вимога громадянина або організації про публікацію спростування або відповіді в засобі масової інформації розглядається судом у разі, якщо орган масової інформації відмовив в такій публікації або впродовж місяця не зробив публікацію [3].

Постанова Пленуму Верховного Суду від 28.09.1990 № 7 «Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій», яка діяла на той час, визначала, що кожен має право вимагати в судовому порядку спростування недостовірної інформації, що порочить честь і гідність членів його сім'ї [4]. Оскільки вибір способу захисту честі і гідності належить громадянинові, суддя, приймаючи заяву або скаргу, зобов'язаний з'ясувати, чи просить заявник спростувати поширені відомості у порядку цивільного судочинства, чи вимоги його полягають в притягненні особи до кримінальної відповідальності за наклеп або образи [4].

Таким чином, в радянські часи під спростуванням недостовірної інформації малось на увазі спростування відомостей щодо громадян чи організацій, що не відповідають дійсності або викладені неправдиво, які порочать їх честь і гідність чи ділову репутацію або завдають шкоди їх інтересам, якщо той, хто поширив такі відомості, не доведе, що вони відповідають дійсності. А під правом на відповідь передбачалось публікацію своєї відповіді в тих же засобах масової інформації громадянином або організацією, відносно яких засобами масової інформації опубліковані відомості, які принижують їх права і законні інтереси.

З радянських часів основні способи захисту честі, гідності та ділової репутації майже не змінились, але мають більш широке тлумачення та закріплення на вищому

законодавчому рівні. Так, ч. 4 ст. 32 Конституції України гарантує кожному судовий захист права спростувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї [5]. Окрім Конституції, сучасне національне законодавство містить ряд нормативно-правових актів, які регулюють способи захисту гідності, честі фізичних осіб та ділової репутації юридичних та фізичних осіб. До них у першу чергу відносяться Цивільний кодекс України, а також закони: «Про інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

Зокрема, відповідно до статті 275 ЦК захист особистого немайнового права здійснюється у спосіб, встановлений Цивільним кодексом України, а також іншими способами відповідно до змісту цього права, способу його поширення та наслідків, що їх спричинило це порушення [1]. До таких спеціальних способів захисту відносяться, наприклад, спростування недостовірної інформації та/або право на відповідь (стаття 277 ЦК), заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права, відшкодування матеріальної та моральної шкоди відповідно до ст.ст. 16, 23 ЦК України.

За приписами частини першої статті 277 ЦК України фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації [1]. Як правильно визначив Вищий господарський суд України, за своєю правовою природою право на спростування недостовірної інформації, передбачене статтею 277 ЦК України, належить не лише фізичним, але й юридичним особам, оскільки це право може бути використано господарюючим суб'єктом (підприємцем) як спосіб судового захисту про поширення інформації, що шкодить його діловій репутації [6].

Враховуючи вищевикладене, в Цивільному кодексі України, термін «спростування» та «відповідь» має досить чітке правове розмежування. Якщо ж звернутись до аналізу окремих законодавчих актів, то способи захисту гідності, честі та ділової репутації не завжди передбачають всі ці види, більш того

іноді підлягають неоднаковому застосуванню такі поняття як «спростування» та «відповідь».

Так, ст. 30 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року визначає, що якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку [7]. В даному випадку право на власне тлумачення справи відокремлюється від права на відповідь. Хоча ця різниця дещо умовна, так як, згідно з словником української мови, тлумачення визначається як зміст, роз'яснення, з'ясування суті чого-небудь; якість пояснення або висвітлювання певним чином, розуміти так чи інакше що-небудь; трактувати гідність [8, с.156]. По суті право на відповідь включає в себе власне тлумачення справи, так як відповідь передбачає внесення пояснення щодо поширених відомостей.

В Законі України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року № 2782-ХІІ, передбачено що, громадяни, юридичні особи і державні органи, а також їх законні представники мають право вимагати від редакції друкованого засобу масової інформації опублікування ним спростування поширених про них відомостей, що не відповідають дійсності або принижують їх честь та гідність [9]. Спростування може бути підготовленим у формі відповіді, обсяг якої не перевищує спростовуваного матеріалу. Тому формою спростування виступає відповідь, хоча відповідь передбачає внесення пояснення щодо поширених відомостей, тоді, як спростування зводиться до визнання попередньо поширених відомостей неправдивими. Як висновок, поняття «спростування» та «відповідь» співпадають у цьому законі, хоча це різні правові категорії.

У Законі України «Про телебачення та радіомовлення» від 21.12.1993 № 3759-ХІІ встановлюється, що громадянин або юридична особа мають право вимагати від телерадіоорганізації спростування поширених у її програмі чи передачі відомостей, які не відповідають дійсності та/або принижують честь і гідність особи [10], а також право на відповідь

(коментар чи власне тлумачення обставин справи) у програмах та передачах даної телерадіоорганізації незалежно від того, було подано заяву з вимогою спростування чи ні [10]. Таким чином, у законі України «Про телебачення та радіомовлення» право на відповідь вміщує у собі тлумачення обставин справи, а спростування виступає окремим видом захисту честі і гідності фізичної особи та ділової репутації юридичної особи.

Доречним є аналіз нормативно-правових актів у сфері правового регулювання виборчого процесу в Україні, які можна віднести до спеціального законодавства, відмінного від цивільно-правової практики. Це пов'язано з тим, що виборче законодавство передбачає застосування вищеперерахованих способів засобів честі та гідності, ділової репутації, але суб'єктами праводносин виступають кандидати на виборні посади. Крім того, при вирішенні спорів в цій сфері застосовуються норми адміністративно-процесуального права, на відміну від захисту честі, гідності та ділової репутації в цивільному праві, де суперечності вирішуються у порядку цивільного судочинства.

У п. 5 ст 64 Закону України «Про вибори Президента України» від 05.03.1999 № 474-XIV забороняється розповсюдження завідомо неправдивих відомостей про кандидата на пост Президента України. Засіб масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку кандидат на пост Президента України вважає явно недостовірною, не пізніше як через три дні після дня оприлюднення таких матеріалів, але не пізніше як за два дні до дня виборів зобов'язаний надати кандидату на пост Президента України, партії, щодо яких поширено недостовірні відомості, на їх вимогу можливість спростувати такі матеріали: надати такий же ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому засобі масової інформації наданий кандидатом чи партією матеріал, який повинен бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою "спростування" на тому ж місці шпальти в обсязі не меншому, ніж обсяг повідомлення, що спростовується. Спростування повинно містити посилання на відповідні публікацію в друкованому засобі масової інформації, передачу на телебаченні, радіо та на факти, що спростовуються [11]. Тобто, право на відповідь

взагалі не передбачається. Тоді не зрозуміло, чому законодавець в подальшому приймаючи закон України «Про вибори народних депутатів» та «Про місцеві вибори», використовує вже право на відповідь, а не за аналогією з законом України «Про вибори Президента України» право на спростування.

Так, п. 13 ст.72 закону України «Про вибори народних депутатів» від 17.11.2011 № 4061-VI наголошує, що партія - суб'єкт виборчого процесу, кандидат у депутати мають право звернутися до засобу масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку партія або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь. Засіб масової інформації, що оприлюднив відповідний матеріал, не пізніше як через три дні після дня звернення з вимогою про відповідь, але не пізніше останнього дня перед днем голосування зобов'язаний надати партії, кандидату у депутати, щодо яких поширено недостовірну інформацію, можливість оприлюднити відповідь: надати такий самий ефірний час відповідно на телебаченні чи радіо або опублікувати в друкованому засобі масової інформації наданий партією чи кандидатом матеріал, який повинен бути набраний таким самим шрифтом і розміщений під рубрикою "відповідь" на тому ж місці шпальти в обсязі не меншому, ніж обсяг повідомлення, що спростовується. Відповідь повинна містити посилання на відповідну публікацію в друкованому засобі масової інформації, передачу на телебаченні, радіо та на інформацію, що спростовується [12]. Теж саме зазначено і в Законі України «Про місцеві вибори» від 14.07.2015 № 595-VIII, де передбачається, що місцева організація партії (блок), кандидат мають право звернутися до засобу масової інформації, що оприлюднив інформацію, яку місцева організація партії (блок) або кандидат вважають недостовірною, з вимогою опублікувати їх відповідь [13]. Таким чином, у виборчому законодавстві теж не має єдиної позиції який саме спосіб захисту честі, гідності та ділової репутації краще застосовувати в процесі волевиявлення громадян.

Якщо звернутись до теорії цивільного права, то, аналізуючи дослідження вчених - цивілістів, можна зробити висновок, що відмінність між спростуванням недостовірної

інформації та правом на відповідь не викликає сумніву. Так О.В. Кохановська, зазначає що відмінність між поняттями «спростування» та «відповідь» істотна: спростування є, по суті, добровільним визнанням факту поширення такої інформації (в цьому разі фізична особа, права якої порушено, отримує право вимагати відшкодування збитків та компенсацію моральної шкоди), тоді як відповідь таких правових наслідків не має [14]. К. В. Можаровська наголошує, що спростування поширеної інформації полягає у публічному сповіщенні про недостовірність поширеної про особу негативної інформації, тоді як право на відповідь реалізується шляхом надання пояснення відносно поширеної інформації [15, с.284].

О.В. Дзера під поняттям "спростування" розуміє доведення неправильності, помилковості, хибності будь-чого, будь-чиїх тверджень, переконань; заперечення, відкидання будь-яких тверджень. Крім того, спростування обов'язково повинно бути проведено або підписано особою, яка поширила неправдиву інформацію і порушила тим самим особисті немайнові права фізичної особи. У протилежному випадку йдеться, скоріше, про інші способи захисту (відповідь, висловлювання своєї думки тощо). Спростування недостовірної інформації як спеціальний захист особистих немайнових прав фізичної особи повинно застосовуватись незалежно від того, чи була в діях заподіювача вина, чи ні [16].

Додатково можна відокремити таку особливість як суб'єкти застосування права на відповідь та спростування недостовірної інформації. Право на відповідь застосовується найчастіше у тих правовідносинах, де суб'єктом виступають засоби масової інформації, так як у них є технічні ресурси надати таку можливість. Тоді як спростування недостовірної інформації може здійснюється не лише засобами масової інформації, але й особою, яка поширила таку інформацію.

Подібним до права на відповідь є і право на власне тлумачення обставин справи (є наслідком конституційного права на свободу думки, свободу слова та вільне вираження своїх поглядів і переконань — ст. 34 Конституції). І як правильно зазначила О. В. Кохановська, зазначене право передбачає виключно

тлумачення обставин справи, а не відмову від певної інформації, і реалізується у випадку, коли поширена інформація є абсолютно правильною, але особа бажала б пояснити мотиви своєї поведінки [14]. Тому, право на тлумачення може бути частиною відповіді, яка надається фізичною чи юридичною особою щодо поширеної інформації.

Остаточну крапку в даному питанні, поставив Верховний суд України, який визначив принципову відмінність між відповіддю та спростуванням, а саме вона полягає в тому, що: а) відповідь передбачає внесення пояснення щодо поширених відомостей, тоді, як спростування зводиться до визнання попередньо поширених відомостей неправдивими; б) відповідь здійснюється особою, стосовно якої були поширені відомості, або членами її сім'ї, тоді як спростування — особою, яка поширила ці неправдиві відомості [17].

Висновки і пропозиції. Як бачимо, такий спосіб захисту честі, гідності фізичної особи та ділової репутації фізичної і юридичної особи як спростування недостовірної інформації та право на відповідь передбачався за радянських часів, і застосовується у сучасному українському законодавстві. Ці юридичні терміни мають суттєві відмінності, які потрібно закріпити на рівні закону, зокрема уніфікувати терміни «спростування недостовірної інформації», «право на відповідь», «право на власне тлумачення справи». Тільки тоді питання практичного застосування цих способів захисту честі, гідності та ділової репутації зникнуть, а фізична та юридична особа самостійно вирішуватиме який із способів обирати.

Узагальнюючи все вищевикладене, можна говорити про те, що під правом на спростування мається на увазі право вимагати від засобу масової інформації, що порушила особисте немайнове право фізичних осіб або честь, гідність та ділову репутацію юридичних осіб, шляхом поширення недостовірної інформації, визнання цієї інформації неправдивою у формі, яка є ідентичною чи адекватною до форми поширення неправдивої інформації. Під правом на відповідь - право вимагати від засобу масової інформації, висвітлення власної точки зору та /або тлумачення поширеної інформації та обставин порушення особистого немайнового права без визнання її недостовірною. А під

правом на власне тлумачення справи – розуміється пояснення або висвітлювання певним чином відомостей фізичною або юридичною особою, які були розповсюджені щодо них.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Цивільний кодекс Української РСР від 18.07.1963 № 1540-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
3. Про затвердження основ цивільного законодавства РСР та союзних республік : Закон СРСР від 08.12.1961 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://russia.bestpravo.ru/ussr/data03/tex15846.htm>.
4. Про застосування судами законодавства, що регулює захист честі, гідності і ділової репутації громадян та організацій : постанова Пленуму Верховного Суду від 28.09.1990 № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-90>.
5. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Постанова Вищого господарського суду України від 26.09.2006 Справа № 12/189 (ухвалою Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 12.10.2006 відмовлено у порушенні провадження з перегляду) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_189600-06.
7. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
8. Білодіда І. К. Словник української мови : в 11 тт. / І. К. Білодіда / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К. : Наукова думка, 1970—1980. — Т. 10. – С. 870.
9. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року № 2782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-1>.
10. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21.12.1993 № 3759-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
11. Про вибори Президента України : Закон України від 05.03.1999 № 474-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-14>.
12. Про вибори народних депутатів : Закон України від 17.11.2011 № 4061-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.
13. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
14. Кохановська О. В. Проблеми захисту честі, гідності й ділової репутації особи в Цивільному кодексі України / О. В. Кохановська // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/C31366E8AB1A22C6C2257045004D0477?OpenDocument>.
15. Можаровська К. В. Право на відповідь як спосіб захисту честі, гідності та ділової репутації публічної особи / К. В. Можаровська // Наукові записки Таврического національного університету ім. В. І. Вернадського. – Серія «Юридические науки». – Том 26 (65). – 2013. – № 2-1 (Ч. 1). – С. 282-287.
16. Дзера О. В. Цивільне право України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/72450-4-zahist-osobistih-nemaynovih-prav-fzichno-osobi.html>.
17. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи : Пленум Верховного Суду України, Постанова від 27.02.2009 № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16/01/2003 No. 435-IV [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainskoi RSR vid 18/07/1963 No. 1540-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.
3. Pro zatverdzhennia osnov tsyvilnoho zakonodavstva RSR ta soiuznykh respublik : Zakon SRSR vid 08/12/1961 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://russia.bestpravo.ru/ussr/data03/tex15846.htm>.
4. Pro zastosuvannia sudamy zakonodavstva, shcho rehuliuie zakhyst chesti, hidnosti i dilovoi reputatsii hromadian ta orhanizatsii : postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu vid 28/09/1990 No. 7 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-90>.
5. Konstytutsiia Ukrainy vid 28/06/1996 No. 254k/96-VR [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Postanova Vyshchoho hospodarskoho sudu Ukrainy vid 26/09/2006 Sprava No. 12/189 (ukhvaloiu Sudovoi palaty u hospodarskykh spravakh Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 12/10/2006 vidmovleno u porushenni provadzhennia z perehliadu) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_189600-06.
7. Pro informatsiiu : Zakon Ukrainy vid 2 zhovtnia 1992 roku No. 2657-XII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
8. I. K. Bilolida, Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 tt. / I. K. Bilolida / AN URSR. Instytut movoznavstva ; za red. I. K. Bilolida. – K. : Naukova dumka, 1970-1980. – T. 10. – P. 870.
9. Pro drukovani zasoby masovoi informatsii (presu) v Ukraini : Zakon Ukrainy vid 16 lystopada 1992 roku No. 2782-XII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-1>.
10. Pro telebachennia i radiomovlennia : Zakon Ukrainy vid 21/12/1993 No. 3759-XII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>.
11. Pro vybory Prezydenta Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 05/03/1999 No. 474-XIV [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/474-14>.
12. Pro vybory narodnykh deputativ : Zakon Ukrainy vid 17/11/2011 No. 4061-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4061-17>.
13. Pro mistsevi vybory : Zakon Ukrainy vid 14/07/2015 No. 595-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
14. O. V. Kokhanovska, Problemy zakhystu chesti, hidnosti i dolovoi reputatsii osoby v Tsyvilnomu kodeksi Ukrainy / O. V. Kokhanovska // Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy. – 2005. – No. 6 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/C31366E8AB1A22C6C2257045004D0477?OpenDocument>.
15. K. V. Mozharovska, Pravo na vidpovid yak sposib zakhystu chesti, hidnosti ta dilovoi reputatsii publichnoi osoby / K. V. Mozharovska // Naukovi zapysky Tavrycheskoho natsionalnoho universytetu im. V. I. Vernadskoho. – Seriiia “Yuridicheskie nauki.” – Tom 26 (65). – 2013. – No. 2-1 (Ch. 1). – Pp. 282-287.
16. O. V. Dzera, Tsyvilne pravo Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://westudents.com.ua/glavy/72450-4-zahist-osobistih-nemaynovih-prav-fzichno-osobi.html>.
17. Pro sudovu praktyky u spravakh pro zakhyst hidnosti ta chesti fizychnoi osoby, a takozh dilovoi reputatsii fizychnoi ta yurydychnoi osoby : Plenum Verkhovnoho Sudu Ukrainy, Postanova vid 27/02/2009 No. 1 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.